

پوهنتون اسلام
پوهنځی شریعت و فتنون
پروگرام ماسټری تفسیر و حدیث

امارت اسلامی فلسطین
وزارت تحصیلات عالی
معیشت امور علمی

تفسیر موضوعی سوره المطففین

(رساله ماسټری)

محقق: شهاب الدین شویب

استاد: د. همام دكتور محمد عبد الحامد

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری تفسیر و حدیث

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

تفسیر موضوعی سوره المطففین

(رساله ماستری)

محصل: شهاب الدین شهاب

استاد رهنما: دکتور مُحَمَّد مزمل اسلامی

سال 1401 هـ ش - 1444 هـ ق

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

دپارټمنت تفسیر و حدیث

بورډ ماستری

تصدیق نامه

محترم شهاب الدین ولد زین العابدین ID: SH-MST-99-671 محصل نور ششم تفسیر و حدیث
که رساله ماستری خویش را زیر عنوان: تفسیر موضوعی مسووره المتلفین
په روز دوشنبه ۸ تاریخ ۱۳۹۹/۱۲/۱۳ هـ ش. موفقته دفاع نمود، و په اساس
پرسی هیات تحکیم مستحق ۹۲ (نمره په حد) نور و نه (نمره په حروف) گردید.

موفقت شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیات تحکیم:

ردیف	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	استاد شکرالله مخلص	عضو هیات	
۲	دکتور محمد اسماعیل لیبی بلخی	عضو هیات	
۳	دکتور محمد مزمل اسلامی	استاد رهنما و رئیس جلسه دفاع	

معاون علمی

امر بورډ ماستری

خلاصه بحث

این سوره سی و شش آیه دارد و در مکه نازل شده است، گرچه بر اساس برخی روایات، آیات اولیه آن مدنی است، و نام سوره، برگرفته از آیه اول است و به معنای کم فروشان می باشد، و این سوره با هشدار به کم فروشان آغاز می شود و ریشه آن را باور نداشتن روز قیامت برمی شمرد، و سرگذشت فاجران گنهکار و متجاوز و برخورد آنان با آیات الهی، که بیانگر زنگار گرفتگی دلهای آنهاست، بخش دیگری از آیات این سوره را تشکیل می دهد، البتّه بیان نعمت های جاودان و شادی و سرور بهشتیان، نور امید را در دل مؤمنان روشن می سازد و آنان را در برابر نیش و نوش های مجرمان دلداری می دهد تا در اثر تحقیر و استهزای آنان اندوهگین نشوند.

به هر حال، در بحث حاضر با جمع گردآوری تفسیر موضوعی سوره مطففین را بحث شده، که بحثهای این سوره بر چهار محور دور می زند:

۱- هشدار و تهدید شدیدی نسبت به کم فروشان، و اشاره به این مطلب که گناهان از عدم ایمان راسخ به رستاخیز سر چشمه می گیرد.

۲- بخشی از سرنوشت «فجار» در آن روز بزرگ.

۳- قسمتی از مواهب عظیم و نعمتهای روح پرور نیکوکاران در بهشت.

۴- اشاره ای به استهزای جاهلانه کافران نسبت به مؤمنان و معکوس شدن این کار در قیامت.

و شکی نیست که تفسیر موضوعی از روش های معمول و مفید در میان انواع تفاسیر است و با استفاده از آن می توان به آسانی به مقاصد و اهداف سوره های قرآن کریم پی برد، به همین ملحوظ با توجه به اهمیت فهم محتوا و موضوعات سوره «المطففین»، تفسیر موضوعی آن انتخاب گردید. و از این سوره به طور خلاصه چنین برداشت می شود که الله متعال به صیغه ویل و هلاکت به کسانی که در کیل و پیمانۀ خود خیانت می کنند هشدار سخت داده و این درس بزرگی برای همه مسلمانان است تا از این عمل بد پرهیز نمایند، و در کنار عبادت و دعوت به توحید و یکتاپرستی قرار داشته است، و پیامبران در فعالیت ها و اصلاحات اقتصادی نقش اساسی و کلیدی داشته اند، عقیده و باور به خداوند و روز آخرت نقش بزرگی در اصلاح اعمال دارد، خیانت در اموال و کم کردن در کیل و پیمانۀ اگرچه اندک هم باشد، در نزد خداوند متعال بزرگ حساب می شود، و به همین خاطر الله متعال به محاسبه مستقیم و ایستاد شدن در محضر خداوند خبر داده است، هشدار به مطففین نشان می دهد که عدالت پیشگان در تجارت و خرید و فروخت مستحق اجر و پاداش می باشند، و تجاران صادق و امین از فضیلت خاصی برخوردار می باشند، فجار و کفار از دیدار پروردگار محروم اند و مومنان پروردگارشان را در روز قیامت و در بهشت می بینند، و از نگاه

کردن به ذات او لذت می برند، در جنت چشمه ها مطابق ذوق جنتیان در باغ و باغچه ها و قصرهای شان وجود دارد، که آب آنها با کافور و زنجبیل خلط می باشد، و آب خالص می باشد، در نهایت درجه صفا و خوش طعم و خوش ذایقه که بنده گان مقرب و نیکوکاران الله -جل جلاله- از آنها می نوشند. و در نهایت اینکه جزا از جنس عمل است و همانطوری که در دنیا کفار و مجرمین مومنان را مورد تمسخر و استهزاء قرار می دادند، در قیامت، بر عکس، مومنان بر بالای کفار و مجرمین خنده می کنند و آنان را به تمسخر می گیرند.

واژه های کلیدی: تفسیر، سوره، موضوعی، المطففین

فهرست موضوعات

صفحات	عناوین
Error! Bookmark not defined.	مقدمه
	تمهید
	مفاهیم کلی
Error! Bookmark not defined.	موضوع اول: تعریف تفسیر و تفسیر موضوعی و تاریخچه آن
defined.	
Error! Bookmark not defined.	فرع اول: تعریف تفسیر
Error! Bookmark not defined.	فرع دوم: تعریف تفسیر موضوعی
Error! Bookmark not defined.	فرع سوم: تاریخچه تفسیر موضوعی
Error! Bookmark not defined.	فرع چهارم: تفاوت میان تفسیر تحلیلی و موضوعی
Error! Bookmark not defined.	مضموع دوم: اهمیت و فواید تفسیر موضوعی و انواع آن
defined.	
Error! Bookmark not defined.	فرع اول: اهمیت و فواید تفسیر موضوعی
Error! Bookmark not defined.	فرع دوم: انواع تفسیر موضوعی
Error! Bookmark not defined.	موضوع سوم: معرفی سوره المطففین
Error! Bookmark not defined.	فرع اول: نام و وجه تسمیه سوره المطففین
Error! Bookmark not defined.	فرع دوم: ترتیب و محل نزول آن
Error! Bookmark not defined.	فرع سوم: تعداد آیات، کلمات و حروف
Error! Bookmark not defined.	فرع چهارم: اهداف و محور اساسی سوره المطففین
Error! Bookmark not defined.	فرع پنجم: مناسبات سوره المطففین
Error! Bookmark not defined.	فرع ششم: فضیلت سوره المطففین
Error! Bookmark not defined.	فرع هفتم: سبب نزول
	مقطع اول
	وعید برای مطففین (آیات 1- 6)
Error! Bookmark not defined.	موضوع اول: ترجمه، تفسیر اجمالی و توضیح کلمات بارز
defined.	
Error! Bookmark not defined.	فرع اول: ترجمه آیات از مقطع اول

فرع دوم: تفسیر اجمالی و توضیح کلمات از آیات مقطع اول
Error! Bookmark not defined.

موضوع دوم: مناسبت ها
Error! Bookmark not defined.

فرع اول: مناسبت از آیات مقطع با محور
Error! Bookmark not defined.

فرع دوم: مناسبت از آیات با اخیر سوره قبله
Error! Bookmark not defined.

موضوع سوم: تفسیر موضوعی از آیات مقطع
Error! Bookmark not defined.

فرع اول: مفهوم تطفیف و نکوهش آن
Error! Bookmark not defined.

فرع دوم: مفهوم کلمه ویل و استعمال آن در قرآن کریم
Error! Bookmark not defined.

فرع سوم: مفهوم کلمه کیل و وزن و استعمال آن در قرآن کریم
Error! Bookmark not defined.

فرع چهارم: مفهوم خسر و بخش
Error! Bookmark not defined.

فرع پنجم: اشکال ممنوعه تطفیف و کم کردن در معاملات خرید و فروخت
Error!

Bookmark not defined.

موضوع چهارم: احکام و اندرزهای استنباط شده از این مقطع
Error! Bookmark not defined.

مقطع دوم

بیان احوال فجار و انجام بد آنان (آیات 7 الی 17)

موضوع اول: ترجمه، تفسیر اجمالی و توضیح کلمات بارز
Error! Bookmark not defined.

فرع اول: ترجمه آیات از مقطع اول
Error! Bookmark not defined.

فرع دوم: تفسیر اجمالی و توضیح کلمات از آیات مقطع اول
Error! Bookmark not defined.

موضوع دوم: مناسبت ها
Error! Bookmark not defined.

فرع اول: مناسبت از آیات مقطع با محور
Error! Bookmark not defined.

فرع دوم: مناسبت از آیات با مقطع قبله
Error! Bookmark not defined.

موضوع سوم: تفسیر موضوعی از آیات مقطع
Error! Bookmark not defined.

فرع اول: مفهوم سجین
Error! Bookmark not defined.

فرع دوم: صفات و نشانه های فجار در دنیا
Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined. سزای فجار در قیامت
Error! Bookmark not defined. موضوع چهارم: احکام و اندرزهای استنباط شده از این مقطع
defined.

مقطع سوم

ستایش ابرار و شرح نعمت های آنان در بهشت (آیات 18 الی 28)
Error! Bookmark not defined. موضوع اول: ترجمه، تفسیر اجمالی و توضیح کلمات بارز
defined.

Error! Bookmark not defined. فرع اول: ترجمه آیات از مقطع اول
Error! Bookmark not defined. فرع دوم: تفسیر اجمالی و توضیح کلمات از آیات مقطع اول
defined.

Error! Bookmark not defined. موضوع دوم: مناسبت ها
Error! Bookmark not defined. فرع اول: مناسبت از آیات مقطع با محور
Error! Bookmark not defined. فرع دوم: مناسبت از آیات با مقطع قبلی
Error! Bookmark not defined. موضوع سوم: تفسیر موضوعی از آیات مقطع
Error! Bookmark not defined. فرع اول: مفهوم علیین و درجات جنت
Error! Bookmark not defined. فرع دوم: مفهوم ارائک و نظر کردن مؤمنان بر یکدیگر
defined.

Error! Bookmark not defined. فرع سوم: اوصاف شراب جنت
Error! Bookmark not defined. فرع چهارم: چشمه های جنت
Error! Bookmark not defined. فرع پنجم: تشویق به مسابقه برای به دست آوردن نعمت های بهشت
defined.

Error! Bookmark not defined. موضوع چهارم: احکام و اندرزهای استنباط شده از این مقطع
defined.

مقطع چهارم

سوء تعامل کفار با مومنان در دنیا و عکس العمل آن در آخرت (آیات 29 الی 36)
Error! Bookmark not defined. موضوع اول: ترجمه، تفسیر اجمالی و توضیح کلمات بارز
defined.

Error! Bookmark not defined. فرع اول: ترجمه آیات از مقطع اول
Error! Bookmark not defined. فرع دوم: تفسیر اجمالی و توضیح کلمات از آیات مقطع اول

defined.

- Error! Bookmark not defined.** موضوع دوم: مناسبت ها
- Error! Bookmark not defined.** فرع اول: مناسبت از آیات مقطع با محور
- Error! Bookmark not defined.** فرع دوم: مناسبت از آیات با مقطع قبلی
- Error! Bookmark not defined.** موضوع سوم: تفسیر موضوعی از آیات مقطع
- Error! Bookmark not defined.** فرع اول: شان نزول آیات
- Error! Bookmark not defined.** فرع دوم: بیان اوصاف قبیحه کفار
- Error! Bookmark not defined.** فرع سوم: کیفیت تمسخر مومنان بر کفار در روز قیامت

defined.

- Error! Bookmark not defined.** موضوع چهارم: احکام و اندرزهای استنباط شده از این مقطع

defined.

- 7 نتیجه گیری
- 8 پیشنهادات
- Error! Bookmark not defined.** خلاصة البحث
- Error! Bookmark not defined.** فهرست آیات
- Error! Bookmark not defined.** فهرست احادیث
- Error! Bookmark not defined.** فهرست اعلام
- 9 فهرست مصادر و مراجع
- Error! Bookmark not defined.** Summary of the discussion

نتیجه گیری

از مقاطع چهارگانه سوره مبارکه المطففین نتایج ذیل، استنباط می گردد:

1- از طریق تفسیر موضوعی، باحث می تواند جوانب مختلفی از وجوه اعجاز قرآن کریم را که حد و پایانی ندارد، آشکار سازد و همچنان از این طریق باحثین می توانند مردم را به تدبر و تعمق در آیات قرآن کریم و همچنان عمل به آن، تشویق نمایند.

2- سوره المطففین عموماً همان اهداف و موضوعاتی را بیان داشته که در عموم سایر سوره های مکی می داشته باشند که آن عبارت از ترسیخ عقیده و استوار نمودن استوانه های اساسی ایمان به آخرت است.

3- از این آیات و سایر آیات مرتبط به اقتصاد و تجارت در قرآن کریم معلوم می گردد که در تعلیمات قرآنی، اقتصاد در کنار عبادت و دعوت به توحید و یکتاپرستی قرار داشته است و پیامبران برای اصلاح مسائل اقتصادی و تصحیح رفتارها در فعالیتهای اقتصادی نقش اساسی و کلیدی داشته اند. و خداوند متعال اقتصاد و توجه کامل به صداقت در امور تجاری و اقتصادی را مایه ثبات جامعه قرار داده است.

4- عقیده و باور به خداوند و روز آخرت نقش بزرگی در اصلاح اعمال دارد و در اینجا الله متعال به کسانی که مرتکب خیانت در تجارت می شوند، از یادآوری روز بزرگ قیامت خبر داده است و معلوم می گردد که یکی از آداب مهم تجارت در اسلام، ذکر الله متعال و یاد آخرت است و تاجر مسلمان باید هنگامی که وقت عبادت فرا می رسد، تجارت کسب و کار خویش را ترک نموده و به ادای نماز بپردازد.

5- فعالیت های اقتصادی که با صداقت و بدون خیانت باشد و مطابق اصول و مقررات شرعی انجام شود عبادت محسوب می گردد و از بهترین کسب ها شمرده شده است.

6- جزا از جنس عمل است و همانطوری که در دنیا کفار و مجرمین مومنان را مورد تمسخر و استهزاء قرار می دادند، در قیامت، بر عکس مومنان بر بالای کفار و مجرمین خنده می کنند و آنان را به تمسخر می گیرند.

7- انسان ها در وقت وزن کردن، احکام و دستورات خداوند (جل جلاله) را در نظر داشته و فکر خود را در هنگام اندازه کردن یا وزن کردن دقت و تمرکز نمود. و خداوند (جل جلاله) را در هنگام وزن کردن ناظر خود بداند.

8- انسانها از وجدان خود کار بگیرند، در تمام امور زندگی به خصوص در وزن و اندازه گیری و معاملات به دیگران .

پیشنهادهات

۱- هر چه که روز ها می گذرد، به همان اندازه فتنه در انسانها افزایش می یابد و همین طور از نظر حقوقی هر چند که دنیا پیش رفته تر گردد به همان اندازه جرم پیش رفته تر می گردد. هر چند جامعه پر نفوس گردد به همان اندازه بی عدالتی رایج تر می گردد. بنابر این انسان ها در هنگام وزن کردن و اندازه گیری عادل بوده و تمام ارکان و ارزشهای اسلامی را به خود داشته و آن ها را در هنگام اندازه گیری رعایت نمایند.

۲- این موضوع و سایر موضوعات اجتماعی بحیث نیاز های شدید جامعه از طرف وزارت تحصیلات عالی درج کریکولم درسی گردد و به همین موضوع باید علماء کرام بحث های همه جانبه ارایه نمایند، تا فهم عامه گردد.

۳- مؤظفین قوه تنفیذیه کشور باید مراقب مردم بوده باشند؛ تا از هر گونه اعمال نادرست آنها مواظبت داشته باشند.

۴- انسان ها در وقت وزن کردن، احکام و دستورات خداوند (جل جلاله) را در نظر داشته و فکر خود را در هنگام اندازه کردن یا وزن کردن دقت و تمرکز نمود. و خداوند (جل جلاله) را در هنگام وزن کردن ناظر خود بدانند.

فهرست مصادر و مراجع

رقم	المصدر
١	ابن اثير، مبارك بن محمد، ابو السعادات، النهاية في غريب الحديث ، تحقيق: د. محمود محمد الطناحي، دار المعرفة، بيروت، لبنان.
٢	ابن حزم، علي بن حزم، أبو محمد، اندلسي، المحلى ، دار الفكر، بيروت، لبنان.
٣	ابن حنبل، احمد بن حنبل، ابو عبدالله، مسند امام احمد ، مؤسسة الرسالة، بيروت، لبنان، چاپ دوم، سال 1420 هـ، 1999 م.
٤	ابن عاشور، محمد الطاهر بن عاشور، التحرير والتنوير ، دار سحنون للنشر والتوزيع، تونس، چاپ اول، سال 1997 م.
٥	ابن فارس، أحمد بن فارس بن زكريا، أبو الحسين، معجم مقاييس اللغة ، دار إحياء التراث العربي، بيروت، لبنان، چاپ دوم، سال 2001 م.
٦	ابن قيم جوزي، محمد بن أبي بكر بن أيوب، أبو عبد الله، إعلام الموقعين ، تحقيق: أبو عبيدة مشهور بن حسن آل سلمان، دار ابن الجوزي للنشر والتوزيع، المملكة السعودية، چاپ اول، سال 1423 هـ.
٧	ابن كثير، إسماعيل بن عمر بن كثير، أبو الفداء، تفسير القرآن العظيم ، تحقيق: سامي بن محمد سلامة، دار طيبة، بيروت، لبنان، چاپ دوم، سال 1420 هـ، 1999 م.
٨	ابن منظور، محمد بن مكرم، لسان العرب ، دار صادر، بيروت، لبنان، چاپ اول، سال 1408 هـ ق.
٩	أبو حيان، محمد بن يوسف، البحر المحيط في التفسير ، تحقيق: صدقي محمد جميل، دار الفكر، بيروت، لبنان، چاپ اول، سال 1420 هـ.
١٠	اصفهانى، أحمد بن عبد الله بن أحمد، أبو نعيم اصبهاني، حلية الأولياء وطبقات الأصفياء ، دار السعادة، مصر، چاپ اول، سال 1394 هـ - 1974 م.
١١	بخارى، محمد بن اسماعيل، أبو عبدالله، صحيح البخارى ، طوق النجاة، بيروت، لبنان، چاپ اول.
١٢	بغوى، الحسين بن مسعود، أبو محمد، معالم التنزيل ، دار طيبة، بيروت، لبنان، چاپ اول، سال 1977 م.
١٣	بقاعى، ابراهيم بن عمر بن حسن، مَصَاعِدُ النَّظَرِ لِلإِشْرَافِ عَلَى مَقَاصِدِ السُّورِ ، مكتبة المعارف، رياض، چاپ اول، سال 1408 هـ - 1987 م.
١٤	بقاعى، ابراهيم بن عمر بن حسن، نظم الدرر في تناسب الايات والسور ، تحقيق: عبدالرزاق غالب المهدي، دار الكتب العلمية، بيروت، چاپ اول، سال ١٤١٥ ق.
١٥	ترمذى، محمد بن عيسى، أبو عيسى، سنن الترمذى ، تحقيق: احمد شاکر، دار أحياء التراث العربى، بيروت، لبنان، چاپ اول، سال 1422 هـ ق.

١٦	جزائري، جابر بن موسى، أبو بكر جزائري، أيسر التفاسير لكلام العلي الكبير ، مكتبة العلوم والحكم، المدينة المنورة، المملكة العربية السعودية، چاپ پنجم، سال 1424هـ/2003م.
١٧	جعفر، شرف الدين، الموسوعة القرآنية، خصائص السور ، محقق: عبد العزيز بن عثمان التويجزي، دار التقريب بين المذاهب الإسلامية، بيروت، لبنان، چاپ اول، سال 1420 هـ
١٨	جمع از نویسندگان، مجلة الأحكام العدلية ، نشر: نورمحمد، كارخانه تجارت كُتب، كراچی، چاپ اول.
١٩	جوهری، اسماعيل بن حماد، الصحاح تاج اللغة و صحاح العربية ، دار العلم الملايين، بيروت، لبنان، چاپ اول، سال 1979م.
٢٠	حاكم، محمد بن عبد الله، نيسابوري، أبو عبد الله، المستدرک ، دار الثقافة، قاهرة، چاپ اول، سال 1998م.
٢١	خالدی، د. صلاح الخالدي، التفسير الموضوعي ، دار النفائس، الأردن، چاپ اول.
٢٢	خطيب، عبد الكريم يونس، التفسير القرآني للقرآن ، دار الفكر العربي، قاهرة، چاپ اول.
٢٣	دار قطنی، علي بن عمر، أبو الحسن، سنن الدار قطني ، دار المعرفة، بيروت، لبنان، چاپ دوم، سال 1386 – 1966.
٢٤	د.محمد معين ، فرهنگ معين ، مؤسسه انتشارات امير كبير ، تهران ، چاپ اول، سال 1377
٢٥	دغامين، أ.د.زياد الدغامين، التفسير الموضوعي و منهجية البحث فيه ، دار عمار، اردن، چاپ اول، سال 1408م.
٢٦	دكتورسيد احمد و دكتورمصطفى محمد، المعجم الوسيط ، دار الاحياء التراثي العربي، بيروت، لبنان، چاپ اول.
٢٧	رازی، فخرالدين محمد بن عمر، ابو عبدالله، مفاتيح الغيب (التفسير الكبير) ، دار احياء التراث العربي، بيروت، لبنان، چاپ دوم، سال 1420 هـ.ق .
٢٨	راغب اصفهانی، حسين بن محمد، المفردات في غريب القرآن ، تحقيق محمد سيد كيلاني، دارالمعرفة، بيروت، لبنان، چاپ اول، سال 1412.
٢٩	زبيدي، محمد بن عبد الرزاق، أبو الفيض، تاج العروس من جواهر القاموس ، دار الهداية، بيروت، لبنان، چاپ اول .
٣٠	زحيلي، وهبة بن مصطفى، التفسير المنير في العقيدة والشريعة والمنهج ، دار الفكر المعاصر، دمشق، چاپ دوم ، سال 1418هـ .
٣١	زركشى، محمد بن عبد الله، بدر الدين ، البرهان في علوم القرآن ، محقق : محمد أبو الفضل إبراهيم، دار إحياء الكتب العربية، عيسى البابي الحلبي، چاپ اول، سال 1376 هـ .
٣٢	سعدی، عبد الرحمن بن ناصر، تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان ، محقق: عبد الرحمن بن معلا اللويحق، مؤسسة الرسالة، بيروت، لبنان، چاپ اول، سال 1420هـ - م.
٣٣	سيوطی، جلال الدين عبد الرحمن، أبو الفضل، الاتقان في علوم القرآن ، تحقيق: مركز الدراسات القرآنية، مجمع الملك فهد، السعودية ، چاپ اول، سال 1409.
٣٤	سيد قطب، ابراهيم حسين، في ظلال القرآن ، مترجم: مصطفى خرم دل، نشر احسان، تهران،

	چاپ دوم، سال 1387 هـ ش .
٣٥	شمس الدين محمد بن أحمد بن عبد الهادي، تنقيح تحقيق أحاديث التعليق ، دار الكتب العلمية، بيروت، لبنان، چاپ اول، سال 1998 م.
٣٦	شنقيطي، محمد امين، اضواء البيان ، دار ابن الجوزي للنشر والتوزيع، المملكة السعودية، چاپ اول، سال 1423 هـ.
٣٧	طبراني، سليمان بن أحمد بن أيوب، أبو القاسم، المعجم الكبير ، تحقيق: حمدي بن عبدالمجيد السلفي، مكتبة العلوم والحكم، موصل، عراق، چاپ دوم، سال 1404 - 1983 .
٣٨	طبري، محمد بن جرير، ابو جعفر، جامع البيان في تفسير القرآن ، دارالمعرفة، بيروت، لبنان، چاپ اول، سال 1412 ق.
٣٩	عثماني، محمد تقى، علوم القرآن ، مكتبة نعمانيه، كراچي، چاپ اول، سال ١٤١٢ هـ ق.
٤٠	عسكري، ابو هلال، الفروق اللغوية ، دار إحياء الكتب العربية، عيسى البابي الحلبي، چاپ اول، سال 1376 هـ - 1957 م.
٤١	عمر، أحمد مختار عبد الحميد، معجم اللغة العربية المعاصرة ، عالم الكتب، بيروت، لبنان، چاپ اول، سال 1429 هـ - 2008 م .
٤٢	فيروز آبادي، محمد بن يعقوب، مجد الدين، القاموس المحيط ، دار احياء التراث العربي، بيروت، لبنان، چاپ دوم، سال 2003 م.
٤٣	قاسمي، محمد جمال الدين بن محمد سعيد بن قاسم، محاسن التأويل ، محقق: محمد باسل عيون السود، دار الكتب العلميه، بيروت، لبنان، چاپ اول، سال 1418 هـ.
٤٤	قرطبي، محمد بن أحمد بن أبي بكر، أبو عبد الله، الجامع لأحكام القرآن (تفسير القرطبي) ، دار الكتب المصرية، القاهرة، چاپ سوم، سال 1384 هـ، 1964 م.
٤٥	قزويني، محمد بن يزيد ابن ماجه، أبو عبدالله، سنن ابن ماجه ، تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي، مكتب العلمية، بيروت، لبنان، چاپ اول، سال 1404 هـ.
٤٦	مصباح الله عبد الباقي، قرآن و علوم معاصر ، انتشارات مستقبل، كابل، افغانستان، چاپ اول، سال 1397.
٤٧	مصطفى مسلم، التفسير الموضوعي لسور القرآن الكريم ، جامعة الشارقة، امارات، چاپ اول، سال 1431 هـ.ق.
٤٨	مصطفى مسلم، مباحث في التفسير الموضوعي ، جامعة الشارقة، امارات، چاپ اول، سال 1431 هـ.ق .
٤٩	مكارم شيرازي، ناصر، پیام قرآن ، دار الكتب الاسلاميه، تهران، چاپ نهم، سال 1386 ش.
٥٠	مناوی، محمد عبد الرؤوف، التوقيف على مهمات التعاريف ، دار الفكر المعاصر، بيروت، لبنان، چاپ اول، سال 1410.
٥١	مودودي، ابو الاعلی، تفهيم القرآن ، مترجم: عبدالغنی سلیم قنبرزهی، نشر احسان- ایران، چاپ اول، سال 1398 هـ ش.
٥٢	نسائي، احمد بن شعيب بن علی، ابو عبدالرحمن، سنن النسائي ، دارالكتب العلمية، بيروت،

لبنان، چاپ اول، سال 1411 هـ 1991م.	
نووی، یحیی بن شرف بن مرّی، محیی الدین، المنهاج شرح النووی علی مسلم، بیت الأفكار الدولية، ریاض، سعودیة، چاپ اول.	۵۳
نیسابوری، مسلم بن الحجاج، أبو الحسین، صحیح مسلم، دار الجیل، بیروت، لبنان، چاپ اول.	۵۴
هیثمی، علی بن أبی بکر، حافظ نور الدین، مجمع الزوائد ومنبع الفوائد، دار الفکر، بیروت، لبنان، چاپ دوم، سال 1412 هـ.	۵۵

بخاطر دسترسی به متن کامل این تحقیق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af